

УДК 811.161.2'373.23

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-11>

ОНИМНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «КАТАНАНХЕ»

Крупеньова Тетяна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
ORCID ID: 0000-0002-8616-4713

У статті розглянуто онімний простір роману Софії Андрухович «Катананхе», що є важливим елементом художньої структури твору. Ономастична лексика в тексті виконує функцію своєрідних орієнтирів, організовуючи просторово-часові координати твору. Власні назви активізують зв'язки між часом і простором у художньому наративі, що робить їх важливими для структурування сюжетної лінії та взаємопов'язаності текстових компонентів. Письменник створює художню модель світу, де межі часу й простору визначаються відповідно до авторського задуму і передаються не лише через описову лексику, а й через систему власних назв. Доведено, що власні назви виконують не лише номінативну, а й символічну, експресивну та інтертекстуальну функції. Антропоніми роману характеризуються високим рівнем семантичного навантаження, віддзеркалюючи глибинні риси характерів персонажів і підкреслюючи їхню роль у сюжеті. Топонімія твору ґрунтується на міських реаліях, що створює ефект документальної точності та занурює читача в атмосферу сучасного мегаполісу. Київ як місце дії постає не просто тлом, а важливим складником сюжету. Міфологічні та символічні оніми формують глибший пласт семантики, що доповнює загальну концепцію твору. Функціональність власних назв у тексті виявляється в їхній здатності слугувати засобами інтерпретації подій, ідентифікації персонажів і простору, а також створення додаткових конотацій. Імена персонажів та географічні назви формують уявний світ роману, допомагають розкрити характери героїв, а також надають тексту додаткової глибини. Проаналізовано, як власні назви формують смислові акценти та розширюють інтерпретаційні можливості тексту. Визначено роль онімів у творенні національної та культурної ідентичності, а також у побудові наративного простору.

Ключові слова: ономастика, антропонім, топонім, онімний простір, художній текст, власна назва.

Krupenyova Tetyana

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian philology and methods of teaching professional disciplines
South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky

THE ONYMICAL SPACE IN SOFIA ANDRUKHOVYCH'S NOVEL "KATANANJE"

The article examines the onymical space of Sofia Andrukhovych's novel "Katananje", which is an important element of the work's artistic structure. Onomastic vocabulary in the text serves as a kind of reference point, organizing the spatial and temporal coordinates of the work. Proper names activate the connections between time and space in the artistic narrative, which makes them important for structuring the plot line and the interconnectedness of text components. The writer creates an artistic

model of the world, where the boundaries of time and space are determined in accordance with the author's intention and are transmitted not only through descriptive vocabulary, but also through a system of proper names. It is proven that proper names perform not only nominative, but also symbolic, expressive and intertextual functions. The anthroponyms of the novel have by a high level of semantic load, reflecting the deep character traits of the work's characters and emphasizing their role in the plot. The toponymy of the work is based on urban realities, which creates the effect of documentary accuracy and immerses the reader in the atmosphere of a modern metropolis. Kyiv as a place of action appears not just as a background, but as an important component of the plot. Mythological and symbolic onyms form a deeper layer of semantics, which complements the general concept of the work. The functionality of proper names in the text is manifested in their ability to serve as means of interpreting events, identifying characters and space, as well as creating additional connotations. The names of characters and geographical names form the fictional world of the novel, help to reveal the characters of the heroes, as well as give the text additional depth. It was analyzed how proper names form semantic accents and expand the interpretative possibilities of the text. The role of onyms in creating national and cultural identity, as well as in building a narrative space, is determined.

Key words: *onomastics, anthroponym, toponym, onymical space, literary text, proper name.*

Вступ. Ономастика як розділ мовознавства досліджує власні назви (оніми) та їхню роль у мові й культурі. Літературна ономастика аналізує функції онімів у художніх текстах, їхній зв'язок із сюжетом, персонажами та загальним концептуальним задумом автора. Починаючи з другої половини ХХ століття і донині мовознавці приділяють значну увагу дослідженню власних назв у літературно-художніх текстах, оскільки вони є важливим елементом лексичної системи. В онімному просторі художнього твору власні назви набувають стилістичного й семантичного забарвлення, слугуючи потужним засобом експресії та відображаючи унікальність авторського ідіостилію. Онімна лексика в тексті виконує функцію своєрідних орієнтирів, організовуючи просторово-часові координати твору. Власні назви активізують зв'язки між часом і простором у художньому наративі, що робить їх важливими для структурування сюжетної лінії та взаємопов'язаності текстових компонентів. Письменник створює художню модель світу, де межі часу й простору визначаються відповідно до авторського задуму і передаються не лише через описову лексику, а й через систему власних назв. Ці оніми виступають своєрідними маркерами часу та локації, посилюючи ілюзію реальності подій. Важливим аспектом використання власних назв у художньому тексті є їхня здатність у стислій формі передавати необхідну інформацію про історичний період і місце дії. При цьому онімний простір тексту завжди суб'єктивований, оскільки його формування залежить від світогляду автора, його особистого досвіду та індивідуального бачення дійсності.

Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених різним аспектам онімії художнього твору (Л. Белей, Т. Гриценко, О. Карпенко, Ю. Карпенко, О. Климчук, Г. Лукаш, Н. Попович, Л. Селіверстова та ін.), питання взаємозв'язку власних назв як лінгвістичної категорії з хронотопічною структурою тексту залишається недостатньо вивченим. Досі бракує ґрунтовних досліджень, що розкривали б особливості взаємодії онімного простору з часопросторовою організацією літературного твору та специфіку їхнього співвідношення в межах наративу. Сучасна українська художня література є невичерпним полем для літературно-ономастичних досліджень. Актуальність статті зумовлена необхідністю комплексного аналізу онімного простору художнього тексту, а також дослідження масштабів дій і світоглядних орієнтирів як самого автора, так і його персонажів у часово-просторовому вимірі. Такий підхід сприятиме глибшому розумінню концептуальної картини світу, що

відображена у творі, та розкриттю ідейно-художньої цінності письменницької спадщини. Окрім того, актуальним залишається розгляд таких питань, як відмінність поетонімів від інших типів власних назв, особливості їхнього відбору та функціонування в художньому тексті, що, зокрема, набуває важливого значення при аналізі онімного простору роману Софії Андрухович «Катананхе» (2023), який став помітним явищем сучасної української літератури [1]. У ньому особливе місце посідає система власних назв, що виконує не лише номінативну, а й символічну, експресивну та інтертекстуальну функції. Імена персонажів (антропоніми) та географічні назви (топоніми) формують уявний світ роману, допомагають розкрити характери героїв, а також надають тексту додаткової глибини.

Метою статті є аналіз онімного простору роману «Катананхе», визначення його структурних особливостей, функціонального навантаження та взаємозв'язку з основними ідейно-тематичними домінантами твору. У процесі дослідження будуть розглянуті ключові антропоніми й топоніми роману, їхні значення та семантичні конотації, а також їхній внесок у загальну атмосферу та смислове наповнення тексту.

Сучасна українська література формується в умовах історичних змін, що зумовлює активні пошуки не лише на рівні жанрової структури, а й у мовному вираженні текстів. Особливу увагу серед цих мовних експериментів привертають авторські підходи до творення власних назв і специфіка їх функціонування в художньому творі. Оніми відіграють ключову роль у мовному оформленні концепції твору, визначаючи його індивідуально-естетичні засади. Водночас вони не лише органічно вплітаються у стилістичну систему тексту, сприяючи формуванню загальної образності, а й виступають універсальними маркерами часу та простору. Як вияв творчого задуму письменника власні назви в художньому тексті орієнтовані на читача, тому в процесі номінації автор враховує рівень підготовленості реципієнта та прагне максимально наситити онім інформаційним змістом. Власне ім'я в тексті здатне проєктуватися на свідомість читача, впливаючи на його сприйняття й інтерпретацію твору, адже саме через онім відбувається відтворення й осмислення художнього світу. Власні назви, що використовуються в художньому творі, є важливим об'єктом дослідження для ономастів. Обґрунтовуючи значущість аналізу онімної системи художнього тексту, Г. Бичик зазначає, що вони становлять невід'ємний компонент лексичної структури твору та разом з іншими мовними засобами «реалізують авторську концепцію світобачення, сприяють побудові художнього образу» [2, с. 339].

Літературна ономастика – порівняно молода галузь ономастики, яка має міждисциплінарний характер і охоплює комплекс питань, пов'язаних із такими гуманітарними дисциплінами, як лінгвістика, літературознавство, історія, етнографія та географія. Відмінною рисою цього напрямку є його інтегративний підхід: на відміну від інших галузей ономастики, що зосереджуються на вивченні окремих класів власних назв (наприклад, топоніміки, антропоніміки, гідроніміки тощо), літературна ономастика аналізує всі різновиди онімів у межах художнього тексту. Оскільки література відображає цілісну картину світу, літературна ономастика охоплює різні типи власних назв, акцентуючи увагу на тих, що найбільше сприяють розкриттю авторського задуму. Домінування певного класу онімів у тексті визначається низкою факторів, зокрема жанровою специфікою, тематичною спрямованістю твору, а також індивідуальним стилем письменника, його художньою майстерністю та творчими пріоритетами.

Власні назви в літературно-художньому творі мають низку специфічних рис, що відрізняють їх від реальних імен. Як зазначає Л. Литвин, існують такі особливості літературних онімів: «Вони позначають не реальні об'єкти чи осіб, а створені авторською уявою образи як вигаданих, так і реальних персонажів або предметів; характеризуються смисловою

динамікою, оскільки їхнє значення розгортається у процесі розвитку сюжету; окрім загальноприйнятих конотацій, мають додаткове значеннєве навантаження, яке формується в межах текстуального контексту; наділені образністю» [3, с. 7].

З кінця ХХ – початку ХХІ століття разом з поглибленням тематики та проблематики ономастичних досліджень відзначається вдосконалення та розширення термінологічного й концептуального апарату, а також формування інтердисциплінарного підходу до вивчення власних назв, що стало одним з найбільш продуктивних і перспективних напрямків. Ономастика поступово перетворюється на самостійну наукову дисципліну, що характеризується системним аналізом явищ і застосуванням методів, які базуються на культурно-історичному, історико-типологічному, соціально-історичному, етнографічному та мовознавчому підходах. Розвиток вітчизняної ономастики пов'язаний із розширенням тематики та проблематики досліджень власних назв, а також з посиленням уваги до теоретичних аспектів їх вивчення. На цьому етапі утверджується розуміння оніма як специфічного елемента, що має глибинну семантичну структуру, яка лежить в основі відмінностей семантико-денотативно-граматичного характеру, які виражаються в мовленні. Вивчення онімів на цьому етапі набуває концептуального характеру, оскільки науковці поєднують різноманітні підходи, такі як соціологічний, лінгвістичний, соціолінгвістичний, психолого-лінгвістичний, етнолінгвістичний, антропологічний, лінгвокраєзнавчий і структурно-семіологічний. Дослідження в галузі літературно-художньої ономастики сьогодні спрямовані на вирішення широкого кола питань, що стосуються використання власних назв у художньому тексті: специфіки літературних імен, їх функціонування та стилістичного навантаження в межах твору, а також експресивних можливостей онімів у творах різних жанрів (проза, поезія, драма), поглибленого аналізу онімного світу окремого письменника. Сучасна наука про різні групи онімів у художньому тексті є результатом тривалої та цілеспрямованої культурної й мовленнєвої діяльності авторів. Літературно-художня онімна система є динамічною і постійно перебуває в процесі еволюції, тому під час її дослідження важливо враховувати всі взаємозв'язки з іншими чинниками – як лінгвістичними, так і позалінгвістичними.

Здійснивши аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженню творчості Софії Андрухович, можемо зазначити, що перші літературознавчі роботи зосереджуються на її дебютному романі «Сьомга» (2010), який став знаковим для української літератури 2010-х. Висвітлюється інтертекстуальність та стилістичні особливості твору, його жанрові інновації, а також використання постмодерністських прийомів. Аналізуючи тематичні напрями творчості письменниці, дослідники звертають увагу на глибокий психологізм, інтроспективність, а також використання елементів магічного реалізму та метафоричного осмислення реальності [4, с. 129]. Окремі дослідження спрямовані на аналіз онімного простору у творах Софії Андрухович. Важливою характеристикою творчості письменниці є жанрова гнучкість. Її творчість охоплює не тільки романи, а й поезію, есеїстику, переклади, що дозволяє дослідникам вивчати трансформації жанрових особливостей у межах одного авторського стилю. Творчість Софії Андрухович викликає значний інтерес серед науковців різних галузей літературознавства, зокрема в контексті постмодернізму, жіночої літератури та ономастики [5, с. 98]. Її романи та поезії відкривають нові перспективи для вивчення літературних процесів в Україні, створюючи підґрунтя для майбутніх наукових досліджень, що зможуть поєднати різні підходи та методи аналізу.

Роман Софії Андрухович «Катананхе» (2024) розповідає про життя звичайної київської родини, що складається з Лесі, Олекси, їхньої доньки-підлітка Таї та собаки Діни. Вони мешкають у типовій багатоповерхівці з квітучими клумбами перед під'їздом та затишними балконами, де вечорами можна насолоджуватися міськими пейзажами. Леся, прагнучи

зберегти молодість, надмірно зосереджується на своїй зовнішності. Її чоловік, Олекса, відчуває віддалення від дружини та шукає розради в стосунках з іншою жінкою на ім'я Жанна. Ці події призводять до напруження в родині та змушують кожного з героїв переосмислити свої почуття та стосунки. Події роману відбуваються в Україні після перемоги у війні та повернення всіх територій. Хоча герої не говорять прямо про війну, її наслідки відчуваються в їхніх діях та рішеннях, впливаючи на їхнє повсякденне життя.

Ім'я Леся є зменшувальною формою від Олександра або Лариса і асоціюється з відомою українською поетесою Лесею Українкою, що може надавати персонажу додаткових культурних конотацій, а також може підкреслювати внутрішню силу та стійкість героїні. *Олекса* – це українська форма імені Олексій, що означає «захисник» і може вказувати на роль персонажа як охоронця сімейних цінностей або традицій. *Тая* – зменшувальна форма від імені Тетяна або Таїсія, це ім'я може символізувати молодість, невинність або пошук власної ідентичності. *Діна* – кличка собаки, має біблійне походження і означає «суд» або «справедливість», що може символізувати певні риси характеру або роль тварини в сім'ї. Використання таких імен створює певний національний колорит і підкреслює зв'язок персонажів із українською культурою.

Дія роману відбувається в Києві, зокрема в районі Оболонь. Авторка детально описує місцевість, створюючи впізнаваний простір для читача. *Оболонь* – район Києва, відомий своїми набережними та сучасною архітектурою. Вибір цього району як місця дії може символізувати сучасність і динамічність життя героїв. *Київ* – столиця України, місто з багатою історією та культурою. Згадка Києва підкреслює національну ідентичність і культурний контекст подій. Топоніми в романі не лише окреслюють географічний простір, але й додають глибини символіці твору, підкреслюючи зв'язок між персонажами та їхнім оточенням.

У романі присутні відсилання до античної міфології, зокрема до міфу про Артеміду та Актеона. Ці міфологічні імена додають глибини та символізму до сюжету, підкреслюючи теми трансформації, покарання та спостереження. У творі міф про Актеона відіграє ключову роль, слугуючи символічним тлом для сучасної оповіді. За словами авторки, цей міф відображає ті переживання, через які зараз проходять українці. У міфі про Актеона йдеться про мисливця, який випадково побачив богиню Артеміду (Діану) під час купання. Розгнівана богиня перетворила його на оленя, і його власні пси розірвали його на шматки. У романі ця оповідь використовується як метафора для дослідження тем насильства, втрат, несправедливості та непередбачуваних змін, що виникають унаслідок травми. Отже, міф про Актеона служить символічним каркасом, через який авторка досліджує складні психологічні та соціальні теми, пов'язані з посттравматичним досвідом та особистими кризами героїв.

Назва роману «Катананхе» – це назва роду рослин, відомих своєю витривалістю та здатністю виживати в суворих умовах. Це може бути метафорою стійкості героїв перед життєвими випробуваннями. Термін «катананхе» походить від назви роду рослин родини айстрових. У романі це слово набуває символічного значення, пов'язаного з компульсією та неконтрольованими бажаннями. Софія Андрухович зазначає, що «найбезпосередніша конотація слова *катананхе* – компульсія. Цим словом можна описати все, що відбувається у тексті» [6].

Отже, онімний простір роману «Катананхе» є важливим елементом, який допомагає розкрити глибші смисли та підкреслити символіку твору. Власні назви у творі не лише виконують номінативну функцію, але й служать засобом глибшого розкриття характерів, тем та символіки, що робить роман насиченим та багатограним. Твір Софії Андрухович демонструє глибоко продуману ономастичну систему, що не лише надає художньому світові тексту автентичності, а й сприяє складнішій багаторівневій інтерпретації роману.

Перспективами дослідження є подальший аналіз онімної системи сучасної української прози, зокрема її зв'язку з хронотопом та стилістичною палітрою авторів, дослідження трансформації антропонімів у романах Софії Андрухович порівняно з творами інших українських письменників, розгляд інтертекстуальних аспектів власних назв у творі, зокрема їхньої взаємодії з літературною традицією та міфологічними мотивами.

Література:

1. Андрухович С. Катананхе. Київ : Комубук, 2024. 224 с.
2. Бичик Г.В. Способи номінації та функціонування власних імен у серії романів Ерін Хантер «Воїни». *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні науки»*. 2010. Вип. 89 (3). С. 338–341.
3. Литвин Л.В. Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів XIX–XX століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2006. 21 с.
4. Когут О. Міфологічний хронотоп роману Софії Андрухович «Фелікс Австрія». *Studia methodologica*. Тернопіль : Редакторсько-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 40. С. 128–134.
5. Гребенюк Т. Таємниця як рушій романної дії: «Фелікс Австрія» Софії Андрухович. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. 2016. Вип. 2. С. 97–101.
6. Письменниця Софія Андрухович – про новий роман «Катананхе», травму і тілесність. URL: <https://vogue.ua/article/culture/knigi/pismennicya-sofiya-andruhovich-pro-noviy-roman-katananke-travmu-i-tilesnist-55998.html>.

References:

1. Andrukhovich, S. (2024). *Katanankhe* [Catanankhe]. Kyiv: Komubuk. 224 s. [in Ukrainian].
2. Vychyk, H.V. (2010). Sposoby nominatsii ta funktsionuvannia vlasnykh imen u serii romaniv Erin Khanter "Voyny" [Modes of nomination and the functioning of proper names in Erin Hunter's series of novels "Warriors"]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Filolohichni nauky*. Vyp. 89 (3). S. 338–341 [in Ukrainian].
3. Lytvyn, L.V. (2006). Onomastychna systema khudozhnoi prozy (na materialy frantsuzkykh romaniv XIX-XX stolit) [Onomastic system of literary prose (based on the material of French novels of the 19th–20th centuries)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.05. Kyiv. 21 s. [in Ukrainian].
4. Kohut, O. (2015). Mifolohichni khronotop romanu Sofii Andrukhovych "Feliks Avstriia" [The mythological chronotope of Sofia Andrukhovich's novel "Felix Austria"]. *Studia methodologica*. Ternopil : Redaktorsko-vydavnychiy viddil TNPU im. V. Hnatiuka. Vyp. 40. S. 128–134 [in Ukrainian].
5. Hrebenuk, T. (2016). Taiemnytsia yak rushii romannoï dii: "Feliks Avstriia" Sofii Andrukhovych [Mystery as a driving force in the novel's action: "Felix Austria" by Sofia Andrukhovich]. *Naukovyi visnyk Uzhhorod skoho universytetu. Seriiia : Filolohiia*. Vyp. 2. S. 97–101 [in Ukrainian].
6. Pysmennytsia Sofii Andrukhovych – pro novyi roman "Katanankhe", travmu i tilesnist [Writer Sofia Andrukhovich – about her new novel "Catanankhe", trauma and corporeality]. Retrieved from: <https://vogue.ua/article/culture/knigi/pismennicya-sofiya-andruhovich-pro-noviy-roman-katananke-travmu-i-tilesnist-55998.html> [in Ukrainian].